

Yeganə İSMAYILOVA
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Bakı Dövlət Universiteti
e-mail: yegane-n@mail.ru

**BULUD SƏHƏNDİN «SAZIMIN SÖZÜ» POEMALAR SİLSİLƏSİ
VƏ «KİTABİ-DƏDƏ QORQUD»**

Yegana Ismaylova

**SERIES OF POEMS BY BULUD SAHAND
“MY SAZ’S WORD” AND “KITABI-DEDE GORGUD”**

Summary

In modern Azerbaijanian literature among the works dealt with the motives of “Dede Gorgud” the poems by the South Azerbaijanian poet Bulud Sahand (1926-1979) take a special place. B.Sahand was born in Maraga in 1926. His youth fell on the period of the Tebriz Revolution. Sahand who was a member of the Youth organization of the Azerbaijanian Democratic Party was arrested and in 1947 was released. His creation including the poetical work “Memory” written in those years is connected with the theme of national freedom.

In 1965 Sahand illegally published the first volume of the monumental work written on the basis of the dastans “Dede Gorgud”. His series of poems “My saz’s word” in two volumes is considered the second monumental literary phenomenon on the themes of “Dede Gorgud” after the work “Regards to Heydarbaba” by the poet M.Shahriyar in South Azerbaijan. In the series of poems “My saz’s word” Sahand creates verses from six legends of the dastan. The book “My saz’s word” consists of two volumes: “My saz’s word” and “My fathers’s word”. The first volume “My saz’s word” published in 1965 unites three legends under the titles “Duha Goja oglu Domrul”, “Dirse Khan oglu Bugaj”, “Ganli Goja oglu Gantural”. In the second volume “My father’s word”, published in 1976, on the basis of artistic-aesthetic norms of modern verse are be rhymed three more legends: “Garajig Choban”, “Bekil oglu Imran”, “Tepegoz”. Thus Sahand’s creation on the theme “Dede Gorgud” is represented in two volumes: “My saz’s word” and “My father’s word” under the common title “My saz’s word” and unites six poems.

Key words: Modern Azerbaijani Literature, South Azerbaijan, Bulud Sahand

Егана Исмаилова

**ЦИКЛ ПОЭМ БУЛУДА САХАНДА «СЛОВО МОЕГО САЗА»
И «КИТАБИ ДЕДЕ КОРКУД»**

Резюме

В современной азербайджанской литературе среди произведений, написанных по мотивам «Дед Коркуд», поэмы поэта из Южного Азербайджана Булуда Саханда (1926-1979) занимают особое место. Б.Саханд родился в 1926 году в Мараге. Его юность пришлась на годы Табризской революции. Саханд, являвшийся членом молодежной организации Азербайджанской Демократической Партии, был арестован и в 1947г. Освобожден. Все его творчество, включая написанное в те годы стихотворное произведение «Воспоминание», в той или иной форме связано с темой национальной свободы. В 1965г. Саханд нелегально опубликовал первый том монументального произведения, написанного на основе дастанов «Деде Коркуд». Его цикл поэм «Слово моего саза» в двух томах на тему «Деде Коркуд» считается в Южном Азербайджане вторым монументальным литературным явлением после произведения поэта М.Шахрияра «Привет Гейдарбабе». В цикле поэм «Слово моего саза» Саханд слагает в

стихи шесть боев дастана. Книга «Слово моего саза» состоит из двух томов: «Слово моего саза» и «Книга моего отца». Первый том «Слово моего саза», напечатанный в 1965 г., объединяет три боя: «Духа Годжа оглы Домрул», «Дирсе хан оглы Бугадж», «Ганлы Годжа оглы Гантурал». Во втором томе «Книга моего отца», напечатанном в 1976 г., на основе художественно-эстетических норм современного стиха воспеты еще три боя: «Гараджыг Чобан», «Бекил оглы Имран», «Тепегез». Таким образом, творчество Саханда на тему «Деде Коркуд» представлено в двух томах: «Слово моего саза» и «Слово моего отца» под общим названием «Слово моего саза» и объединяет шесть поэм.

Ключевые слова: современная азербайджанская литература, Южный Азербайджан, Булуд Саханд

Açar sözlər: müasir Azərbaycan ədəbiyyatı, Cənubi Azərbaycan, Bulud Səhənd

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatında «Dədə Qorqud» motivləri əsasında yazılmış poemalar içərisində Cənubi Azərbaycan şairi Bulud Səhəndin (1926-1979) yaradıcılığının xüsusi yeri vardır (bax: 1; 2; 3; 4). O, 1926-cı ildə Marağada anadan olmuşdur. Gənclik illəri Təbriz inqilabı dövrünə təsadüf edir. Azərbaycan Demokrat Partiyasının gənclər təşkilatının üzvü olan Bulud Səhənd həbs edilmiş və 1947-ci ildə həbsdən buraxılmışdır. Həmin illərdə yazdığı «Xatirə» adlı mənzum əsəri də daxil olmaqla bütün yaradıcılığı, demək olar ki, milli azadlıq mövzusu ilə bu və ya digər şəkildə bağlıdır. Bulud Səhəndin 1984-cü ildə Bakıda çap olunmuş «Sazımın sözü» kitabının tərtibçisi və ön sözün müəllifi R.Qənbər qızı göstərir ki, Bulud Səhənd 1965-ci ildə «Dədə Qorqud» dastanları əsasında yazdığı iri həcmli əsərinin birinci cildini qeyri-leqal şəkildə çap etdirir (5, s.9). Qeyd edək ki, Səhəndin «Dədə Qorqud» mövzusunda yazdığı ikicildlik «Sazımın sözü» poemalar silsiləsi ustad M.Şəhriyarın «Heydərbabaya salam» əsərindən sonra Cənubi Azərbaycanda ikinci möhtəşəm ədəbi hadisə sayılır. Səhənd «Sazımın sözü»ndə dastanın altı boyunu nəzmə çəkmişdir. «Sazımın sözü» kitabı iki cilddən ibarətdir: «Sazımın sözü» və «Dədəmin kitabı». «Sazımın sözü» adlanan birinci cild 1965-ci ildə çap olunmuş və özündə «Duxa Qoca oğlu Domrul», «Dirsə xan oğlu Buğac», «Qanlı Qoca oğlu Qanturalı» adları altında üç boyu birləşdirir. 1976-cı ildə çap olunmuş «Dədəmin kitabı» adlanan ikinci cildə isə «Qaracıq Çoban», «Bəkil oğlu İmran», «Təpəgöz» adları altında daha üç boy müasir şeirin bədii-estetik normaları əsasında tərənnüm edilmişdir. Beləliklə, Bulud Səhəndin iki cilddən («Sazımın sözü» və «Dədəmin kitabı») ibarət «Dədə Qorqud» yaradıcılığı bütövlükdə «Sazımın sözü» adlanır və özündə altı poemanı birləşdirir.

Şair bu əsərlərlə xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinə bağlılığını ortaya qoymuş və bunu «Duxa Qoca oğlu Domrul» poemasında belə ifadə etmişdir:

Hələ də, hələ də bizim yerlərdə
Sadə insanların andı «çıraq»dır,
Xalqın arasında, kənddə, şəhərdə
Müqəddəs yerlərin adı «ocaq»dır (4, s.71).

Ömrünü xalqının milli azadlıq mübarizəsinə həsr etmiş Bulud Səhəndin, ümumiyyətlə, bu əsərləri yazmaqda ən ali məqsədi xalqının damarlarında qanlı axan milli yaddaşı, qəhrəmanlıq ruhunu oymaq olmuşdur:

Dişi aslan, qoç igidlər
Qulluğuna söyləyim mən,
Bu ellərin, obaların,
Ataların, babaların
Gəldiyindən, keçdiyindən,
Həq badəsin içdiyindən (4, s.71).

Bu kiçik parçanın özünü belə təhlil edib Səhəndin nəhəng «Dədə Qorqud» yaradıcılığının xarakterik keyfiyyətlərini üzə çıxarmaq olar:

1.«Dişi aslan, qoç igidlər // Qulluğuna söyləyim mən» misraları Azərbaycan dastan dili, aşiq ifaçılığı üçün xarakterik olan «qulluğunuza ərz edim, siz də dinləyib feyziyab olun» nitq deyiminin üstündə qurulmaqla Bulud Səhəndin poemalarının milli dastançılığın poetik-üslubi qatları ilə bağlı olduğunu göstərir.

2.«Dişi aslan, qoç igidlər // Qulluğuna söyləyim mən // Bu ellərin, obaların, // Ataların, babaların // Gəldiyindən, keçdiyindən» misralarında qədim dastan təhkiyəsinin Dədə Qorqud» eposu üçün xarakterik olan «Gəlimli, gedimli dünya» poetik formulu mətnaltı planı təşkil edib, sənətkarın poetik üslubunu qidalandırmaqla yanaşı, Səhəndin poetik düşüncəsinin milli bədii-estetik düşüncənin dərin qatları ilə bağlı olduğunu nümayiş etdirir.

3.«...Qulluğuna söyləyim mən... // ...Ataların, babaların... // ...Həq badəsin içdiyindən» misraları birbaşa məhəbbət dastanlarındakı haqq aşığı - butavermə ilə bağlıdır. Bu da Səhənd yaradıcılığının, milli-mənəvi dəyərlərin müqəddəslik qatları ilə bağlı olduğunu bildirir.

Bulud Səhənd «Duxa Qoca oğlu Domrul» poemasında boyun məlum süjetini müasir şeir üslubunda nəzmə çəkməklə poemanın ideya-məzmun əsasına vəfa, etibar, sədaqət, hünər kimi milli-estetik dəyərləri çıxarmışdır:

Demək, bir qadının eşqi, vəfası,
Tanrı qəzəbinə qələbə çaldı.
Domrulun gül açdı günü, dünyası,
Yüz qırx il yaşadı, yüz qırx il qaldı.

Qoşdu Qorqud Dədə adına dastan,
Adını-sanını dillərə saldı.
Əbədi yaşasın vəfalı insan,
Şöhrəti yayılsın bütün ellərə (4, s.94).

Şair «Dirə xan oğlu Buğac» poemasında dastandan məlum olan süjeti xeyirin şər üzərində qələbəsi kimi tərənnüm etməklə yanaşı, əsərdə əsas xətt kimi «Ana haqqı - Tanrı haqqı» ideyasını qabartmışdır:

Sən də analığa həsr et dastanın,
Sən həq yolçususan, həqq aşığısan,
İstəkdən yoğrulub iliyin, qanın,
Dostluq məclisinin yaraşığısan (4, s.99).

Sənətkarın «Qanlı qoca oğlu Qanturalı» poemasının əsas mövzusu Azərbaycan milli mənəviyyat tarixi, milli xarakteri və etnik mentaliteti üçün xarakterik olan qəhrəmanlıqdır:

Əzəl gündən qəhrəmanlıq
Mərdənəlik, qoçaqlıq
Vətənimin, ellərimin
Ad-sanılən yanaşdır (4, s.127).

«Qaracığ Çoban» poeması eposdakı «Qazan xanın evinin yağmalanması» boyu əsasında yazılmışdır. Poemada oğuz elinin birliyini, vətən uğrunda döyüşə birgə atılmalarını xüsusi tərənnüm edən şair əsərin əvvəlində vətənin düşdüyü haldan, Azərbaycanın ikiyə bölünməsindən, dilimizin İranda qadağan olunmasından, mübarizə ruhunun öldürülməsindən Qorqud dədəyə şikayət edir:

Vətənimin şamaması
Doğranıb dilim-dilim.
Tikilib dodağım,
Qadaxlanıb dilim.
Hər parça, hər tikəm
Bir qurd ağızında,
Babamın kəskin qılıncı
Paslanıb, çürüyüb qında (4, s.175).

Bulud Səhənd «Bəkil oğlu İmran» poemasında dastandakı eyniadlı boyu nəzmə çəkmişdir. Bütün poemalarının əvvəlində «Başlanış» hissəsi verdiyi kimi burada da eyni lirik müqəddimə vermiş, poemanı yazmaqda məqsədinin Azərbaycan uğrunda savaşı olduğunu bəyan etmişdir:

Aşıq, çal sazıvı, aç dastanıvı,
Çaldığın nəğmələr həyat marşıdır!
İnsanın həyatı həyat marşıdır,
Vuruşa, zülmətə, zülmə qarşıdır (4, s.127).

Ümumiyyətlə, Bulud Səhəndin «Sazımın sözü» kitabındakı bütün poemalarının əsasında milli zülm və zalımlara qarşı mübarizə ideyası durur. Bu xətt altı poemanı öz ətrafında açıq şəkildə birləşdirən xətdir. Həmin xətt birləşdirici poetik motiv olmaqla qalmayıb, bu poemaların hər birini milli azadlıq uğrunda mübarizə manifestinə çevirmişdir. Bulud Səhənd bu baxımdan «Kitabi-Dədə Qorqud»da «Basatın Təpəgözü öldürməsi»ndən bəhs edən və daha çox mifik məzmun daşıyan boyu birbaşa müasir dövrlə - Cənubi Azərbaycandakı milli ayrı-seçkiliklə, xalqımızın ən adi milli haqq və huquqlarını tapdalanması ilə açıq şəkildə əlaqələndirərək bu siyasəti həyata keçirənləri «adamzad» (adamyeyən) Təpəgözə bənzətmişdir:

Bir daha mən
Tanımışam, tanımışam
Əsrimizin
«Birgözlüsün»
«Təpəgözün»!

Haralarda,
Harda, harda,
.....
Hər torpaqda, hər diyarda
Tanımışam o qəddarı,
O quduzu, o kaftarı (4, s.252).

Məhz bu milli həqiqətlər şairə dünyanın mənasını, keçmişlərin əfsanələrinin hikmətini, o cümlədən milli folklorumuzda yaşayan ulu həqiqətlərin əsl dəyərini başa salmışdır:

Mən o gündən inandım ki,
Sinələrdən sinələrə,
Atalardan, babalardan
Bizə çatan əfsanələr
Çox da belə yersiz deyil.
Bu sözlərdə dəryalar var,
Dəryalarca mənalar var (4, s.251).

Əslində, şairin bu misralarında onun «Kitabi-Dədə Qorqud» eposuna həm bir sənətkar, həm də bir vətəndaş kimi maraq və münasibətinin bütün mənası ifadə olunmuşdur. «Kitabi-Dədə Qorqud»u nəzmə çəkmək bir şair işidirsə, onun altında yatan milli həqiqətləri üzə çıxarmaq isə artıq Səhəndin vətəndaş əqidəsindən irəli gəlmişdir. Bu baxımdan, sənətkarın poemaları bədii məzmun və forma, milli həqiqətlərin bədii cəhətdən ifadəsi və s. baxımından çox zəngindir və ayrıca tədqiqat tələb edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Səhənd. Sazımın sözü. Bakı: Yazıçı, 1984, 254 s.
2. Səhənd. Duxa Qoca oğlu Dəli Dömrül (poema) // Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası. 4 cildə, I c. Bakı: Elm, 1994, s. 190-210
3. Səhənd. Sazımın sözü // Qorqud ədəbiyyatı (Bədii əsərlər). Bakı Öndər Nəşriyyat, 2004, s. 33-108
4. Səhənd. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 280 s.
5. Qənbərqızı R. Ön söz / Səhənd. Sazımın sözü. Bakı: Yazıçı, 1984, 5-14